גליון 493 שנה י"ד – נצבים וילך

מסביב לשולחן

נושא השבוע: **קולות השופר**

המקור בפרשה: **עניינא דיומא**

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון הגדול רבי משולם דוד סולובייציק שליט"א
ראש ישיבת בריסק

בענין הפסק נשימה בתקיעות

[illegible]

עיון הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

במצות שמיעת קול שופר

[illegible]

דבר העורך

ישנו תחום אחד, שגם גדולי שונאיו של הציבור החרדי מודים ומתוודים תדיר, שבו הציבור החרדי מצטיין ביותר ונושא הוא את הדגל ואת הקול המרכזי.

מחויבות ציבורית!

ארגוני החסד העזרה ההדדית המחויבות לקהילה ולאו דווקא לקהילה המצומצמת כי אם בפריסה רחבה ביותר ובמאור פנים יוצא דופן, כל אלו הוכרו כמשויכים לפעילות הציבור החרדי בהיותם אכן כאלו.

ברור כי אופי החינוך החרדי ומאפייניו הדוגלים באופן תדיר בעשיית חסד ובאהבת ישראל, הם אלו שיצרו את הבסיס הרחב ופרסו את כר הפעילות הציבורית הוולונטרית המיוחדת שגדלה ופרחה בשנים האחרונות ישראל ובכל העולם כולו.

ארגונים אלו מקדשים שם שמים בפעילותם הברוכה ומהווים כאמור חוד חנית בעשייה ובמחויבות הציבורית הכללית בכל מקום ואתר. כשאליהם מצטרפים הארגונים הגדולים העוסקים בקירוב רחוקים, כשכל כולם, מניע נעלה אחד להם.

ערבות הדדית.

כל ישראל ערבים זה לזה,

את המושגים הללו קיבל עם ישראל באותו מעמד של כריתת ברית הערבות ההדדית שבתחילת פרשתינו. במעמד נשגב זה לעיני כל ישראל נכרתה ברית הערבות ההדדית בין כל ישראל מחוטב העצים ושואב המים ועד הגדול ביותר, אלו העומדים ואלו שאינם נצבים באותו מעמד, כולם, כל ישראל עוברים בברית הערבות.

אולם עיון מדוקדק בתהליך קבלת הערבות מלמד אותנו כי לא רק מחויבות ציבורית נכרתה באותו מעמד, כי אם גם מחויבות אישית לקיום התורה והמצוות עכל ידי כל יחיד ויחיד.

אין באפשרותו של היחיד להתרשל מקיום התורה באמתלה שהוא עוסק במחויבות ציבורית כפי שאינו יכול היחיד לומר שאין הוא עוסק במחויבות הציבורית משום שהוא עסקו במחויבות האישית שלו.

וכך מבאר זאת הרש"ר הירש על הפסוקים שבהמשך הפרשה "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי" וגו' "...**משום כך היה מקום לחשוש שיטעו בהבנת העריבות ההדדית על ידי שיעברו לקיצוניות השניה, והיחיד יהיה סבור שיצא ידי חובתו אם השתתף בפעילות למען קיום התורה כמשימת הכלל, אך הפקיע את חיי היחיד שלו משלטונה של תורת ה': שכן חלקו בברכת הכלל כבר מובטח לו, אפילו חיי היחיד שלו לא יוכלו לשאת את מבט עינו הבוחנת של ה'...**"

שלמה יצחק הלוי
רוזנשטיין

שנה טובה ומבורכת לכל בית ישראל
כתיבה וחתימה טובה

לעילוי נשמת
מרת שפרה בת ר' ישראל אפרים פישל ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי יהונתן אייבשיץ - היערות דבש
[ת"נ - תקכ"ד] מכתב ידו

בדין תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת

איתא במס' ר"ה [כט,ב] 'יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה, מנא הני מילי אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם לא קשיא כאן ביום טוב שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול, אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן ועוד הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי דתנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה אלא אמר רבא מדאורייתא מישרא שרי ורבנן הוא דגזור ביה כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברה"ר', והק' המהר"ם פאדווא [או"ח סי' תקפ"ה במ"א] למה לא אמר טעמא משום שמא יתקן כלי שיר.

ונ"ל דיש עוד לתמוה מאי האי דקאמר מנא ה"מ הלא ודאי אסיק אדעתא דמקשה דהוי מדרבנן משום דא"כ במקדש האיך היו תוקעין.

ונ"ל דאיתא בגמ' בחולין [פד,ב] 'כוי אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו מקל וחומר ומה מילה שודאה דוחה שבת אין ספיקה דוחה יו"ט כסוי שאין ודאו דוחה שבת אין דין שאין ספקו דוחה יו"ט, אמר לו תקיעת שופר בגבולים תוכיח שאין ודאה דוחה שבת וספיקה דוחה יו"ט וכו', ובתוס' שם הק' וז"ל 'תקיעת שופר - וא"ת והא טעמא דשופר בשבת משום שמא יעבירנו ארבע אמות ברה"ר והא לא שייך בי"ט, וי"ל דשייך נמי בי"ט דאם אשה היא זה הטומטום אסור להוציא לצרכה דהא לא מיחייבא ואין להתיר מטעם הואיל והותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דהיינו דוקא היכא דהוי צורך היום קצת, אבל הכא ליכא צורך היום כלל וכו', ותירוצו דחוק.

והשתא א"ש דס"ד דמקשה בר"ה דהוי דאורייתא משום דהוי ק"ו ומה מילה שאין ספיקה דוחה יו"ט ודאה דוחה שבת, תקיעת שופר שמספיקה דוחה יו"ט אינו דין שוודאה דוחה שבת, ועל זה דחי רבה משום שמא יעבירנו וכו', דזה לא שייך ביו"ט כקו' התוס' הכא בחולין.

ומיושבת נמי הקו' של המהר"ם פאדווא הנ"ל, דלא הביא טעמא משום שמא יתקן כלי שיר, כיון דהוצרך לתרץ דוקא משום שמא יעבירנו, ודו"ק.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

קול השופר שהביא להצלת הישישה

מעשה שהיה אצל הגאון הצדיק רבי שמחה בונם ורנר זצ"ל, בשכונה שייסד - הלא היא שכונת 'בתי ורנר', בשכונת מאה שערים, התגוררה ישישה אחת שזכתה והגיעה לגיל מופלג ביותר: מאה ושש עשרה שנים. והנה, קרב יום הכיפורים של אותה שנה.

הישישה כבר היתה חלושה ביותר. כמעט כל כוחותיה עזבוה. הלכו ושאלו אצל הרופא, האם מותר להניח לה לצום.

מיהר הרופא לבודקה וקבע בצורה החלטית: ממש פיקוח-נפש! אסור בתכלית להניח לה לצום!

שמעה הישישה והגיבה בביטול רב: מאה וארבעה שנים שאני צמה ביום הכיפורים - והשנה לא אצום! לא בא בחשבון! אצום כמו תמיד! לא שייך לשנות מאומה!

שמע רבי שמחה בונם ורנר והתלבט מה לעשות כאן. הרופא אוסר עליה את הצום. היא אכן ישישה מופלגת בשנים וסכנת פיקוח-נפש היא ממש בעליל. מצד שני, היא מתנגדת, היא מסרבת לקבל את הכרעת הרופא. ואולי, מי יודע, אם תאכל - אולי דוקא זה יזיק לה. הגע בנפשך! ישישה כה מופלגת, שעברו עליה כדבריה כבר מאה וארבעה תעניות של יום כיפורים - כמה זה ישפיע עליה לרעה אם נכריח אותה לאכול! איזו עגמת-נפש תהיה לה!...

אבל לבסוף מצא רבי שמחה בונם עצה נפלאה: האשה לא רק ישישה וחלושה היתה, אלא גם מאור-עיניה כבר ניטל ממנה ולא הבחינה אף בין אור לחושך.

שלח לומר לה: יהי כדבריך! את תתעני ביום הכיפורים כמנהגך מימים ימימה. לא ניטול את הדבר הזה ממך. נרגעה הישישה ומלמלה דברי-תודה על כך.

ואולם, ביום-הכיפורים, שעות אחדות בלבד לאחר שהאיר היום, בא רבי שמחה בונם לביתה של הישישה, ביחד עם כמה אנשים צעירים. וביזמתו הוציא אחד מהם שופר ותקע תקיעה, וכל האחרים עמדו וקראו את הקריאה: "לשנה הבאה בירושלים", בעוד האור שולט בחוצות.

הישישה, שכאמור מאור עיניה כבר ניטל ממנה ומפאת זאת לא יכלה עוד לחשב בדיוק חשבון של שעות, שמעה את קול השופר וקיבלה כי תם צום יום הכיפורים, הלכה ונטלה לפיה מעט משקה ואוכל והשביעה את נפשה כלאחר הצום, בערב...

כזו היתה חרדתו של צדיק זה לנפש אחת מישראל, שבאמצעות קול השופר הצליח להצילה בלא שיגרם לה עגמת נפש.

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'תקע בשופר גדול'

טעמים רבים נאמרו בעניינה של מצוות התקיעה בשופר בראש השנה או במצווה לשמוע קול שופר בראש השנה. ובוודאי חובה עלינו ללמוד ולעיין בפרטי מצווה זו שהיא ממצוות היום ביום הרת עולם יום ראש השנה. להתבונן ולדעת טעמיה של מצווה רבה זו.

בתפילת מוסף בסדר שופרות אנחנו אומרים את הפסוקים בתהילים: 'הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכינור הללוהו בתוף ומחול הללוהו במינים ועוגב' לכאורה כל הכלים האלו המנויים כאן הם מיני כלי שיר, כולם שמות של כלים שמהם יוצא קול השיר. נבל, כינור, מינים ועוגב הם כלים שבאמצעותם משמיעים קולות שיר. ואיתם אנחנו מהללים את בורא עולם.

והנה מיוחד הוא השופר שלגביו נאמר 'הללוהו בתקע שופר' ולא נאמר 'הללוהו בשופר' כמו שנאמר לגבי שאר כלי השיר. ולכאורה המשמעות היא שאנחנו מהללים את הקב"ה בקול היוצא מהשופר ולא בשופר עצמו. והאמת היא שבשום מקום לא מצינו את שם העצם 'שופר' בפני עצמו, כמו שמצאנו נבל או כינור. תמיד זה מוזכר ונאמר או 'תקע בשופר' או 'קול שופר', אבל בשום מקום לא מצאנו את השופר ככלי בפני עצמו, לבדו.

ידוע שיש עוד כלי שהקול יוצא ממנו נוצר על ידי נשיפת רוח, זה הוא החליל. ובכל מקום כשמדובר על השמעת הקול מן החליל זה מתואר בלשון: 'מכה בחליל'. כי תקיעת הרוח בחליל כשלעצמה לא תפעל כלום. רק על ידי ההכאה שמכים על הנקבים שיש בחליל, יוצא השיר ונשמע קולו של החליל. מה שאין כן אצל השופר תקיעתו נשמעת ללא כל פעולה נוספת מלבד תקיעת הרוח.

משמו של הגאון רבי אהרן שכטר שליט"א ראש ישיבת רבנו חיים ברלין שמענו את הסבר הדברים ובהקדמת השייכות שיש בין שופר של ראש השנה לבריאת אדם הראשון. בבריאת אדם הראשון נאמר: 'וייצר ד' א' את האדם עפר מן האדמה' שנוצר גופו מן האדמה ואחר כך 'וייפח באפיו נשמת חיים'. לאותו אדם שנוצר מן האדמה נפח הקב"ה נשמת חיים וכתוצאה מכך 'ויהי האדם לנפש חיה'. ואומר התרגום "לרוח ממללא".

בריאת האדם נעשתה בצרוף השונה מבריאת כל שאר הנבראים. האדם הוא הרכבה של גוף שיש בו מקום, חלל, לקבל נשמה, והקב"ה תקע את הנשמה בתוכו. ומהצרוף הזה של גוף ונשמה נוצר מין חדש, נוצרה ברייה חדשה שיש לה את כוח הדיבור, שיש בה רוח ממללא.

היסוד הזה נמצא גם בשופר של ראש השנה. השופר הוא כלי שיש לו תוך ולאותו כלי תוקעים כדי שיצא קול. כי באותו הכלי ניתן הכוח המכשיר את הקול היוצא ממנו. בדיוק כמו שהגוף הוא המכשיר ל'ויפח באפיו נשמת חיים'. וזו היא תקיעת השופר המכשירה להוציא לפועל את רצון הקב"ה שהוא בעל הרוח בעולם. להכניס את רוח החיים, את נשמת החיים, לעולם כולו, ואת זה מביא קול שופר בעולם. נמצינו למדים איפה כי תקיעת השופר ביום ראש השנה יום בו נברא האדם, היא מזכירה ומסמלת את שלטון הבורא בעולם. את נתינת כוח החיות בבריאה. את נתינת ה'רוח ממללא' לנבראים. כי 'מאן דנפח מדיליה נפח'.

אנחנו מתפללים ומבקשים מהקב"ה, 'תקע בשופר גדול לחירותנו'. מה המשמעות חירותנו, חרות הרי זה לא חופש, כל אחד מבין זאת. נאמר בפסוק בקהלת: 'אשריך ארץ שמלכך בן חורין' מהות של מלך זה להיות בן חורין. 'אשריך ארץ' פירושו, תהיי מאושרת שיש לך מלך שאינו מוגבל, שהוא חופשי להתרומם ולרומם למעלה למעלה.

מלך מבטא רוממות ביחס לארץ, ביחס לשורש. זו המשמעות של מלך. כשאנחנו אומרים 'לצאת מעבדות לחרות' המשמעות היא להוציא את העבדות ולהכניס במקומה רוממות. זה מה שקרה בשעה שנוצר האדם בעולם, ביום השישי. בשעה שיצא הקול הזה, כשנוצר הצירוף הזה, של 'ויפח באפיו', אז נברא האדם. לכן בשיר של יום השישי אנחנו אומרים: 'ד' מלך'. מפני שזה הוא התוכן של הקול של הרוח שנפח ד' באדם. זו פעולה ומהות של 'ד' מלך'. התוצאה מהתקיעה של "וייפח באפיו" היא 'ד' מלך'. זה הוא השופר שמבטא חרות של המלכות.

אנחנו מייחלים לעתיד לבוא, כאשר יתקיים 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול' כאשר התקיעה הזו תהיה בעולם כולו, בכל מקום ומקום. ולזה נדרש השופר הגדול' כדי שביום ההוא ייוודע לכל באי עולם, מ'האובדים בארץ אשור עד הנדחים בארץ מצריים' כי ד' הוא האלוקים. ובכל מקום ומקום יקראו בשם ד', זה הוא 'תקע בשופר גדול לחירותנו' אנחנו מבקשים מהקב"ה שיביא חרות לכל העולם כולו וזאת על ידי שתתגלה מלכותו יתברך בעולם כולו.

רבותינו מרנן ורבנן גדולי ישראל, בכל הדורות, דרשו מאתנו שנהיה שותפים בהבאת הרוח הזאת אל אחינו בית ישראל שלא זכו לה. שננצל את כוח התורה כדי להפיח נשמת חיים בכל אחד ואחד מעם ישראל. לא להישאר אדישים למראה אחים טועים שלא זכו לאור תורה ומצוות. הכוח הזה של 'וייפח באפיו נשמת חיים' נמסר לכל אחד ואחד מאתנו.

בראש השנה הקב"ה מבקש מאתנו 'אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם'. בכל יום ובכל שעה מוטלת עלינו החובה להמליך את הקב"ה בעולמו. להביא לכך שיכירו וידעו כל יושבי תבל כי 'ד' הוא האלוקים'.

זכינו בדורנו למצב של 'משכני אחריך נרוצה' לזמן בו כל מה שעושים להגדיל תורה ולהאדירה זוכה ב"ה להצלחה. בשנים עברו זה היה קשה מאד. להביא בחור צעיר לעולמה של תורה זה היה נראה כמעט בלתי מציאותי. היום ב"ה אנחנו רואים את עזרת הקב"ה שמכניס רוח זו, את הרוח שלו, בהמוני המבקשים לשמוע את דבר ד'.

כל בן ישיבה, כל בחור שיושב ולומד בהתמדה הוא שותף ל'תקע בשופר גדול לחירותינו' הוא השופר שבאמצעותו נשמע 'קול שופר' בעולם כולו. חוץ ממה שזה הופך יהודים לשומרי תורה ומצוות, הרי בונים בזה את עמו של הקב"ה. בונים בזה מלכות בעולם. 'הבו גודל לאלוקינו' שנזכה לראות 'כי לד' המלוכה ומושל בגויים'.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

מידה כנגד מידה בבלבול השטן

[illegible]

פוטו סטודיו

גל פז-רשת למוסיקה
ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר
רשת בשר למהדרין

• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •

צבי ורצברגר
בית האברגיה

המנעולן הנאמן זאב הורוביץ
דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

שופר הבא מבהמה טמאה

א) מובא בגמ' שבת כ"ח ע"ב – ואלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד, למאי הילכתא לתפילין. ומקשה הגמ' הרי תפילין כתוב במפורש "למען תהיה תורת ה' בפיך" – מן המותר בפיך אלא לרצועות. והא"ר יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני. ומתרצת הגמ' נכון שצריך שתפילין יהיו שחורות מהל"מ, אבל שצריך להיות טהורות לא נלמד עיי"ש. ויוצא ממסקנת הגמרא שישנם שני דינים בתפילין. דמה שהפרשיות צריכין להיות מעור בהמה טהורה זה לומדים מ"תורת ה' בפיך" – מן המותר בפיך, היינו שדברי תורה שבפרשיות צריכים להיות נכתבים על דבר שמותר בפיך. ודינו של ר' יוסף מדובר על הרצועות, דאעפ"י שאינם דבר תורה, מ"מ כשרים רק מעור בהמה טהורה.

ב) והנה ייחודה ורב משמעותה של מצות שמיעת קול השופר בראש השנה, באים לידי ביטוי מאלף בדברי הגמ' בר"ה כ"ו ע"א "כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי", יש בה במצוה מה שאין בכל שאר המצוות המעשיות, אולי הוא בבחינת הגישה אל הקודש הכרוכה בה, אף על עבודת הקרבנות, מכיון שענין מצות השופר הוא שעל ידה יעלה זכרונינו עד לפני כסא הכבוד ממש, הרי כמוה כעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים לפני ולפנים, לפיכך נאמר (שם) בגמ' – כשם שאין כהן גדול משמש לפנים בבגדי זהב, משום שהזהב הוא מזכיר את חטא העגל "ואין קטיגור נעשה סניגור", וכך מאותו טעם עצמו אין קרן הפרה כשירה לתקיעת שופר, שכן גם הפרה מזכירה חטא העגל.

והנה תחילת דברי הר"ן נמצאים גם בדרשה לר"ה של הרמב"ן וז"ל "ומ"מ אעפ"י ששנינו כל השופרות כשרים יש לעיין בשל בהמה או חיה טמאה ממה שאמרו לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד וכאן אמרו כיון דלזכרון אתי כלפנים דמי" [עי' ברכ"י סימן תקפ"ו ראשית ביכורים סימן י' ובשדי חמד אסיפת דינים אות י'].

וכמה נשגבים דברי הר"ן באותו הסוגיה שמצדד לקבוע להלכה, שאף כי בכל שאר מצוות שאינן כרוכות שימוש דבר שיש בו קדושה כס"ת ותפילין ומזוזה, כך כשר דבר הבא מבהמה טמאה כמו דבר הבא מבהמה טהורה, במצות שופר אינו כן. והשופר של בהמה טמאה פסולה, שהרי "כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי". אולם המגן אברהם סימן תקפ"ו ס"ק ג' כתב שמה ששופר טמא פסול לתקיעה משום דהוקש כל התורה לתפילין ויוצא דכל המצוות פסול בדבר טמא ולא כטעמו של הר"ן שרק בשופר יש טעם מיוחד לפסול דכיון שהוא לזכרון הוא נקרא מלאכת שמים.

והנה בשו"ת נודע ביהודה מה"ת או"ח סימן ג' כתב להכריע כדברי הר"ן ולא כדברי המג"א, דהנה מובא בסוכה דף כ"ג שמכשירין בפיל קשור וזה נחשב לדופן לגבי סוכה, והרי פיל זה לא מן המותר בפיך ובכ"ז מותר לתשמיש מצוה לעשות ממנו דפנות לסוכה, ואם לומדים שופר מתפילין וה"ה כל המצוות, א"כ גם דפנות של סוכה צריך שיהיה ממין טהור. אולם כתבו האחרונים דיש חילוק בין שופר ותפילין לסוכה, דכל אלה עושין אותם מבעלי חיים, ואותם בעלי חיים צריכים להיות מן המותר בפיך, משא"כ דפנות של סוכה שנעשים גם מדומם וצומח אין ענין של מותר בפיך (שו"ת זכר יהוסף ח"א מ"ה עמק שאלה יור"ד סימן צ"ו ועוד), ויש שמתרצים דעיקר סוכה הוא מן הסכך ודפנות לא מעיקר הסוכה אלא משום דבלא דפנות לא שייך סכך, דאל"כ היו צריכים שיהיו הדפנות מפסולת גורן ויקב כמו הסכך (עי' שו"ת תורת חסד סימן ס' תורה תמימה שמות י"ג).

ג) ויש שהוסיפו עפי"ד רש"י בסוכה די"ב ע"א ד"ה כשרין לדפנות – דכל סוכה הכתוב סכך משמע, דדופן לא איקרי סוכה, ודנפקא לן דפנות מבסוכות בסכת וכו' מיתורא דקראי ילפינן ולא ממשמעותיה הלכך סוכות תעשה באספך מגרנך אסככה הוא דקאי עכ"ל. וסברת הדבר היא, דאין חיוב לעשות מחיצות אלא גם בית העומד לדירה כל השנה ומחיצותיו כשירות לסוכה, והמצוה שציותה התורה לעשות הוא בסכך, וממילא אין דמיון ממחיצת סוכה לשאר מצוות שנאמר בהם "איתקש כל התורה לתפילין", אבל שופר הגם שאין צריך לעשות שופר לשם שופר של מצוה, אבל כיון שבא לזכרון כלפנים הוא דינו שונה. (עי' ישועות מלכו הלכות שופר).

והנה מובא בטור אבן העזר סימן קס"ט דאסור ליקח נעל לחליצה מבהמה טמאה דהוא מצוה. ולמעשה זו שיטת ר"ת בתוס' יבמות ק"ג ע"ב ד"ה ואנעלך תחש. אולם התוס' דחו דבריו וז"ל – ואין נראה כי אין להקפיד אם חלץ במנעל בהמה טמאה. וכתב להקשות הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל בספרו החיים סימן תרע"ג איך כשר במנעל של בהמה טמאה הרי זה לא מן המותר בפיך. וגם קשה לשיטת ר"ת שאוסר חליצה במנעל טמא דכתוב "תחש", למה צריך פסוק מיוחד, תיפוק לי שיש דין מן המותר בפיך? וכתבו בשו"ת שואל ומשיב מהד"ת סימן ע"ו ובס' משנת אברהם על ספר חסידים סימן ת"מ, לתרץ דלא נאמר כלל זה שהוקש לתפילין שצריך שיהיה ממן המותר בפיך, דוקא במצוה חיובית כמו בתפילין, אבל לא בדבר שאינו חייב, וכיון שחליצה היא אינה מצוה חיובית, משום דאין מצוה דווקא לחלוץ ואפשר ביבום, ובפרט לדעת החכם צבי בסימן א' דחליצה אינה מצוה אלא מכשיר, וא"כ זה לא שייך בכלל הכלל לא הוכשרו למלאכת שמים אלא מן המותר, אלא דר"ת רוצה לאסור משום שכתוב בו פסוק "ואנעלך תחש", ועפי"ז כתבו להסביר השיטות שלא צריך לכתוב גט דוקא בדבר המותר בפיך. מזה ששנינו בגיטין י"ט – על יד העבד ונתן לה את העבד כשר, והרי יד העבד אינו מן המותר בפיך לפוסקים דמות נכרי ועבד אסורים בהנאה, אלא ע"כ דלא צריך גבי גט מן המותר בפיך. אולם כיון שגט אינו מצוה חיובית, ואפילו זינתה תחתיו אין עליו מצוה חיובית לגרשה כמו שכתבו התוס' בזבחים ב' ע"ב ד"ה אשה. [עי' בספר משנת יעקב להגר"י רוזנטל זצ"ל הלכות שופר פ"א ה"ד ובשו"ת בנין אב חלק ב' סימן ל'].

והנה בשו"ת בית יצחק (שמלקיס) חלק יור"ד חלק א' סימן קמ"ח ובחלק ב' סימן קמ"ה כתב להעיר מדברי הירושלמי סוטה (הובא בתוס' סוטה י"ז) דאסור לכתוב מגילת סוטה על עור בהמה טמאה, ורק מבהמה טהורה, כדי שלא יהא השם גנוז על עור בהמה טמאה. ויש מ"ד אחר בירושלמי שמתיר לכתוב על עור בהמה טמאה. והקשה הרי התוס' בעירובין דף י"ג כתבו דר' ישמעאל אוסר להטיל קנקנתום לתוך הדין לס"ת, משום שלומדים גזרה שוה מסוטה, א"כ נלמד סוטה מס"ת, דכשם שאין כותבים ס"ת אלא על עור של בהמה טהורה ה"ה גם מגילת סוטה?

אולם לפי"ז מיושב דכל ענין שצריך שיהיה דווקא מבהמה טהורה הוא רק במצוה חיובית אבל לא בדבר שאינו חיוב. וכיון שלדעת רבי ישמעאל בענין סוטה סובר שמה שמקנא לאשתו זה רשות ולא חובה, וא"כ אין סברא לאסור מגילת סוטה מתפילין.

עי' בפרי מגדים או"ח סימן ל"ב שהקשה על הר"ן שכתב ששופר צריך להיות מבהמה כשרה א"כ בגד מצמר ארנבים וגמלים תהא פסולה לציצית, וזה לא שמענו אולם כבר כתב בס' חקר הלכה בערך "מן המותר בפיך", די"ל דגבי ציצית אין לנו להשגיח על הבגד רק על הציצית שהמה עיקר המצוה לא הבגד, עי' בסימן י"א בכל דיני הפסולים של ציצית כגון משתחוה לבהמה וכדו' הפסול הוא רק בציצית ולא בבגד, רק גזול מתמעט משום שכתוב "כסותך".

והנה נפסק בשו"ע סימן תקפ"ו ס"א וז"ל – וכן שופר מבהמה טמאה פסול, וכתבו האליהו רבה וברכי יוסף להקשות על הרמ"א שפסק בפשיטות ששופר של בהמה טמאה פסול ולא הזכיר שזה ספק, דהר"ן בעצמו הוא מסתפק בזה. ויהיה נפקא מינה הלכה למעשה באם אין לו שופר אחר מבהמה כשרה רק טמאה, האם יתקע בשופר של בהמה טמאה דלפי דעת הרמ"א שהוא פסול בתורת ודאי אי אפשר לתקוע כיון ששופר כזה פסול. משא"כ אם יש ספק בזה יתכן שמצד ספק יתקעו בשופר כזה.

ובאמת בספר מטה אפרים כתב לחדש דאם אין לו שופר אחר יתקע בו, אכן לא יברך עליו דשמא הוא פסול מעיקר הדין, וכשיזדמן לו אח"כ שופר כשר צריך לתקוע עוד פעם וג"כ בלא ברכה דשמא כבר יצא בשופר הראשון. ועוד יש להעיר דלא שייך דין שופר לתפילין, דלפי המסקנא בגמ' שבת הטעם של תפילין שכתוב "למען תהיה תורת ה' בפיך" – מן המותר בפיך. וזה שייך רק כמו תפילין שהוא תשמיש דקדושה, אבל שופר הוא תשמיש מצוה בעלמא (עי' שער הציון בסימן תקפ"ו ס"ק י"ד ובשו"ת חלקת יואב סימן ל"ב ענף א'). וכך מוכח מהגמ' מגילה כ"ה ע"ב – ת"ר תשמישי מצוה נזרקים תשמישי קדושה נגנזין ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית, ואלו תשמישי קדושה ספרים תפילין ומזוזות.

אולם גם על הר"ן בעצמו קשה דלפי דבריו דשופר של בהמה טמאה פסול דשופר הוי מלאכת שמים, א"כ היה צריך להחשב שופר לתשמיש קדושה ובגמ' משמע בפשיטות דהוה תשמיש מצוה. וכתב בשו"ת חלקת יואב סימן ל' להסביר מדוע לגבי מצות ציצית נפסק ברמב"ם פ"א מהלכות ציצית הי"א דמשתחוה לבהמה צמרה פסול אף דציצית רק תשמיש מצוה הוא, ובשופר של עבודה זרה אם תקע יצא. וכתב החילוק דכל הטעם שמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית הוא משום שנעבדה בה עבירה והוא כמו כלאיים הבא מן העז ומן הרחל דפסול לקרבן. דמה דפסול לגבוה דבר שהיה נעבד מתחילה הוא מטעם דכיון דבשל גבוה צריך שיחול קדושה על הדבר וכל שנעבד אי אפשר שיחול בזה קדושה בהם בשלימות ותמיד הקדושה שבהם מחוללת מכח התועבה שנעשה בהם ולכן אסור החפץ לגבוה, וזה שייך רק בדבר שצריך שיחול על החפץ איזו קדושה, אבל בלולב ושופר דא"צ בהם שום עשיה לשמה ואין חל על הגופים שם מצוה כלל, רק דהאדם צריך שיעשה מצוה בגופו של האדם לולב להגביה ושופר לתקוע בו אבל הלולב והשופר הם דומים כמו שאר חפצי הדיוט (עי' בשו"ת חת"ס יור"ד רנ"ו). ולכן דוקא בציצית שנאמר "ועשו להם ציצית" שצריך לעשות לשם ציצית פסול נעבד משא"כ בשופר, רק יש להעיר דשופר של ע"ז כשר, ולפי סברת הר"ן דשופר של בהמה טמאה דהוא נחשב למלאכת שמים, א"כ היה לפסול שופר של ע"ז כיון דבגבוהה פסול נעבד, אולם כיון שאין דין עשייה של שופר ולא צריך לחול ע"ז קדושה אף בגבוה כשר. (ולכאורה קצת צ"ע דבגמ' שבת קל"ג מוכח דדיון "זה אלי ואנוהו" נאמר שיהיה שופר נאה, ומשמע שגם השופר הוא לא סתם כחפץ הדיוט אלא יש בו גם חשיבות של מצוה). ועי' שו"ת שאילת יעבץ ח"א סימן נ' שו"ת שיבת ציון מבנו של הנוב"י סימן ב'.

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

"זה קלי ואנוהו" בקול שופר צלול ונאה והאם מותר להכשירו לזה בשבת

במשנה בראש השנה (ל"ב ע"ב) שופר של ראש השנה וכו' אבל אם רצה ליתן לתוכו מים או יין יתן.

וקצת יש לדקדק אמאי לא תני "אבל נותן לתוכו מים או יין". וכתב השפת אמת דיש לדקדק מזה חידוש גדול, דדוקא אם הוא ראוי לתקוע בו גם בלא זה אלא שרוצה לצחצחו כדי שיתקע יפה הוא דשרי, אבל אם א"א כלל לתקוע בלא נתינת מים או יין, אסור, דהוי מתקן מנא. והגם דזהו דקדוק יפה, מ"מ מסתימת הרמב"ם שכתב בלשון "מותר" ליתן לתוכו מים, וכן בשו"ע כתב בלשון "יכול" ליתן לתוכו מים, משמע דבכל ענין שרי, וטעם הדבר דאין זה אלא כמוציא סתימה או לכלוך שיש בשופר.

וליישב דקדוק לשון משנתינו נראה לומר בדרך אחרת, דהנה מצד דין זה אלי ואנוהו פשוט דמתקיים או בשופר נאה (כגון צפהו זהב המוזכר לעיל) או כשקולו נאה. והיינו דאף שכל הקולות כשרין בשופר, מ"מ יש מצוה להדר שיהא קולו צלול ונאה מצד דין "ואנוהו".

ויתכן דהמשנה באה ללמדנו שבמקום שהמים והיין באים רק לשפר ולהדר הקול, אין דין ואנוהו זה חיוב לעשותו, ומשום שאף שמצד הדין מותר ליתן לתוכו מים או יין ולא חשיב מתקן מנא, מ"מ כיון דומה קצת לתיקון לא חייבו לעשות הידור זה אלא תלוי ברצונו.

(הערות על מסכת ראש השנה)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

תרי קלי

הביא המשנה ברורה סי' תקפ"ח כי בשופר אמרינן תרי קלי משתמעי ואם שמע האדם תשר"ת מאדם אחד ובאותה שעה תש"ת מאחר ותר"ת משלישי, יצא ידי חובה. ויש להתבונן אם כן לעניין השומע שניים מקרא ואחד תרגום משלושה אנשים מדין שומע כעונה. והיינו אחד קורא את הפרשה וחברו קורא באותה שעה תרגום והשלישי קורא את הפרשה גם כן, והוא שומע את שלושתם למה לא נאמר בזה תרי קלי משתמעי אם חביב עליו.

לימוד

ובפשוטו עניין קריאת שניים מקרא וכו' הוא לימוד הדברים ואין זה לימוד כאשר שומע את הדברים מעורבבים משלושה אנשים, ואפשר אם היה זה דין קריאה לבד היה יוצא ידי חובה אבל מסתבר שקריאת לימוד היא ומשום כך לא מהני. זאת ועוד, דין שומע כעונה נחשב לו כאילו אמר את הדברים ובנידון דידן יוצא שאמר את הדברים יחד כולם בלולים ומעורבבים זה בזה ואין זו אמירה כי למשל אם שמע את המלה "בראשית" הרי שמע באותה בראשית בקדמין כמו שכתוב בתרגום ובראשית ונחשב שאמרן באותה שעה אין זו אמירה.

שופר

אבל שמיעת התקיעות אין בה דין של כעונה כי יוצאים ידי חובה בשמיעה ולא נחשב לאדם שענה ואמר את התקיעות. בדבר כזה אין חיסרון ששמע משלושה אנשים כי סוף סוף שמע את חיובו ואין זה ערבוב מה ששומע משלושה ביחד שלא כמו באמירה שנחשב אמר הכל באותה שעה.

אוויר

מעשה בתוקע מומחה וזריז מאוד במלאכתו והרגלו הוא שמוציא את האוויר מפיו עוד טרם מחבר את השופר אל חיכו כדי למהר את מלאכתו, ונראה שלא יצאו השומעים ידי חובה כיוון שמצוי מאוד שהשופר משמיע קול טרם יתחבר אל הפה, וקול זה הרי פסול הוא משום שהשופר צריך להיות צמוד לפה אם כן תחילת התקיעה בפסול ובעינן תחילתו וסופו בכשרות. (ושמא אין זה מעשה תקיעה כלל ולא נחשב תחילתו בפסול ואין זה דומה לתוקע בתוך הבור).

כל השומע קולי

ראוי הוא לתוקע שיכוון להוציא את כל השומע קולו כדי שגם עוברי אורח השומעים אותו יצאו ידי חובה. והנה, תוקע אחד תקע כדי להוציא את יושבי בית הכנסת ולא ידע כי חדר אחר יש שם וגם שם מאזינים לתקיעתו ולא כיוון להוציאם ורק כשנודע לו כיוון להוציאם. ורצה להקל על עצמו לא לתקוע שוב משום כבוד הבריות כי ביזיון הוא לו אם יוודע דבר זה. וטענו כי הרי יצאו כולם מן הדין בגלל תקיעות דמעומד. ונראה שאין להקל בזה משום שכתב המשנ"ב בסי' תקצ"ב דלספרד ולסוברים שצריך נשימה אחת אם עשה בשתי נשימות לא יצא ידי חובה אף דיעבד, והרי נהגו לתקוע במעומד בשתי נשימות אם כן לא יצאו השומעים ידי חובה. וביום השני שהתקיעה דרבנן הוי ספק ולאפשר שלא חייב לתקוע שוב. (אם כי לא הבנתי מדוע מקל המשנ"ב בסי' תקפ"ה בספק ביום השני ומדוע לא נחמיר בספק דרבנן לכתחילה כמו שאנו מחמירים בספק איסור. ויש לחלק בין ספק איסור לספק עשייה).

שמחת יו"ט

מעשה בתוקע שהיה מאריך בתקיעותיו מאוד שהיה חכם במלאכה זו (כמובן לא האריך בשברים שלא יהיו ג' טרומיטין ואין אני יודע אם משערין טרומיטין בתוקע עצמו או גדר טרומיטין הוא כח בעלמא ולא מודדין בכוחו של התוקע עצמו) וטענו נגדו שזה טרחה דציבורא שהרי אין אומרים וכו' לציון בשבת משום טרחה דציבורא, אף הוא ממטריחי ציבור הוא. ויש לומר כי כדין עשה שהרי אין גבול לאורך התקיעה ואפשר שאם ארוכה היא מהודרת יותר כמו שכתב המ"א לעניין לולב גדול, ואם כן אין לקרוא טרחה למי שמהדר במצווה. (ולעניין התוקע באחרונה "תרועה גדולה" שתוקע ללא גבול עד שמצטער בזה יש לבדוק את עניין שמחת יו"ט).

עקרי הענין

הרב נחום זאב הלוי רוזנשטיין

נאמר בפרשת פנחס במדבר כט א 'ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם'. ונתחייבנו בזה מצווה לשמוע קול שופר בראש השנה סהמ"צ לרמב"ם עשה קע ושופר פ"א ה"א; חינוך מצוה תה; סמ"ג עשה מב; סמ"ק צב. וראה לקמן אם המצווה היא שמיעת קול השופר או שהמצווה היא התקיעה או שהמצווה היא השמיעה והתקיעה. כל אדם [החייב במצווה] יכול לעשות את התקיעה בעצמו, ויכול הוא גם לשמוע אותה מאדם שחייב במצוות שופר. מהכתוב הנ"ל נלמדת מצוות תקיעה בשופר בראש השנה. ואף על פי שבכתוב "יום תרועה" לא התבאר אם התרועה היא בשופר או במצלתיים וכמו שכתוב: "בצלצלי תרועה" (תהלים קנ ה), או בחצוצרות כמו שכתוב: "וחצוצרות התרועה בידו" (במדבר לא ו), מכל מקום קבלה היא מרבותינו שראו מהנביאים עד משה רבינו מפי הגבורה שהיא בשופר (רמב"ן בדרשה לראש השנה; ספר החינוך). כמו כן דרשו חכמים מהכתובים, שכמו שהתקיעה ביום הכיפורים היא בשופר וכמו שכתוב: "והעברת שופר תרועה ... ביום הכפרים" (ויקרא כה ט), כך התקיעה בראש השנה היא בשופר (ראש השנה שם). וראה ברמב"ן שם שביאר שהדבר מוכח גם מלשון הכתובים. **מאמר זה נערך ע"פ הספר של מפעל תרי"ג מצוות** וברשותם האדיבה.

מהתורה, חייב אדם לשמוע תשע קולות, כלומר שלוש סדרות של "תקיעה" [=קול ארוך ופשוט], "תרועה" [=קול שבור], "תקיעה". דהיינו שש תקיעות, שהם קולות ארוכים ופשוטים, ושלוש תרועות שהם קולות שבורים ראה משנה ראש השנה לג ב ושם לד א; רמב"ם שופר פ"ג ה"א; טוש"ע או"ח תקצ א. וראה בהרחבה בעיונים אות ג צורתם ואורכם של ה"תקיעה" ה"תרועה" וה"שברים". לפי שהמילה "תרועה" נזכרת שלוש פעמים בתקיעת שופר בראש השנה: "שבתון זכרון תרועה" [ויקרא כג כד] ו"יום תרועה יהיה לכם" [במדבר כט א], ופעם אחת בתקיעת שופר ביום הכיפורים בשנת היובל: "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש, ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם" [ויקרא כה ט]. ולמדו חכמים ב"גזירה שווה", מהמילים "בחודש השביעי" [ויקרא כה ט] שנאמרו לענין יום הכיפורים, למילים "ובחודש השביעי" [במדבר כט א] שנאמרו לענין ראש השנה, שכאילו נכתבו שלוש פעמים תרועה בראש השנה, ולפיכך צריך לשמוע בראש השנה [וביובל] שלוש תרועות ראש השנה לד א; טוש"ע או"ח תקצ א. וראה ריטב"א וערוך לנר שם. ומבואר שם בגמרא ובהלכה שהיות וביובל צריך לתקוע "תקיעה" לפני ה"תרועה" משום שכתוב: "והעברת שופר תרועה" [ויקרא שם], פירוש, שיש להעביר קול ארוך ופשוט לפני ה"תרועה", וכן יש לתקוע "תקיעה" לאחר ה"תרועה" משום שכתוב: "תעבירו שופר", פירוש, שגם לאחר ה"תרועה" מעבירים קול ארוך ופשוט, והיות וביובל צריך לתקוע שלוש תרועות [ראה לעיל], ולפני כל אחת מהן ולאחריהן צריכים לתקוע "תקיעה", הרי שמהתורה צריכים לתקוע תשע קולות, שלוש "תרועות" ושש "תקיעות" שלוש מהן לפני ה"תרועות" ושלוש לאחריהן, ו"מגזירה שווה" לומדים שכך הוא הדין גם בקולות שצריך לשמוע בראש השנה (ראש השנה לד א; טוש"ע או"ח תקצ א. וראה ראש השנה שם לימודים נוספים. [דעות נוספות ראה בגמרא שם בשם רבי שמואל בר נחמני שם, ובמחזור ויטרי ע' 354].

אף שמהתורה מספיק כאמור לשמוע תשע קולות, תקנו חכמים לתקוע שלושים קולות, משום שבכתוב נאמר: "יום תרועה יהיה לכם" במדבר כט א, והתרגום של כתוב זה הוא: "יום יבבא יהא לכון" [תרגום אונקלוס שם], ומכאן שקול ה"תרועה" הוא כקול "יבבא". ובכתוב מסופר על אמו של סיסרא - כשהמתינה לו שישוב מהמלחמה: "בעד החלון נשקפה ותיבב [=ותילל] אם סיסרא" שופטים ה כח, הרי שקול ה"תרועה" - "יבבה" הוא כקולו של אדם הבא מתוך צער וכאב. ועדיין אין אנו יודעים אם קול זה הוא כקולו של אדם הגונח מתוך כאב לב, כדרך החולים שמשמיעים קולות קצרים קול אחר קול ומאריכים בהם קצת, והוא הקול שאנו קוראים לו "שברים". או ש"יבבה" היא קול יללה, כקולו של אדם הבוכה ומילל בקולות קצרים ותכופים זה לזה, והוא הקול שאנו קוראים לו "תרועה" אביי בראש השנה לג ב בביאור מחלוקת תנאים מהי ה"תרועה", ויש שהסתפקו אולי ה"יבבה" היא שני הקולות יחד רבי אבהו שם לד א, כלומר "שברים" -קול גניחה ו"תרועה" -קול יללה שם. ומה שאין אנו מסתפקים שמא ה"תרועה" האמורה בכתוב היא בתחילה קול יללה -"תרועה" ולאחריה קול גניחה -"שברים", זהו משום שדרך הבוכה להתחיל באנחות ארוכות ולהמשיך ביללות קצרות שם ורש"י ד"ה ברישא וד"ה והדר. וראה יום תרועה שם, שאף על פי שרואים שכשאדם שומע שמועה רעה, כגון, שקרובו מת, בתחילה הוא מילל ואחר כך גונח, מכל מקום מאחר והתקיעות בראש השנה הם כדי לערבב את השטן המקטרג עלינו והשטן הוא היצר הרע, מדמים אנו אותו לחולה שבני ביתו גונחים עליו בעודו חולה, ולאחר שימות, מיללים, וכמו שכתוב (סוכה נב א) שלעתיד לבוא הקב"ה שוחט את השטן וכולם בוכים. **וכדי לצאת מן הספק אנו עושים את כל סוגי הקולות: א) שלוש פעמים: תקיעה, שברים - תרועה, תקיעה [=תשר"ת]. ב) שלוש פעמים: תקיעה, שברים, תקיעה [=תש"ת]. ג) שלוש פעמים: תקיעה, תרועה, תקיעה [=תר"ת]** רמב"ם שופר פ"ג ה"ב; טוש"ע או"ח תקצ ב.

אין אנו יוצאים בשלוש פעמים תשר"ת, אע"פ שיש שם גם קול גניחה וגם קול יללה, זהו מפני שאם ה"תרועה" שאמרה התורה היא "השברים" [קול גניחה], אם כן כשתוקע "שברים תרועה" הוא מפסיק ב"תרועה" בין ה"שברים" ל"תקיעה" האחרונה, ואסור להפסיק בין התרועה לתקיעה, ואם ה"תרועה" שאמרה תורה היא "התרועה" [קול יללה], אם כן כשתוקע "שברים תרועה" הוא מפסיק ב"שברים" בין התרועה" וה"תקיעה" שלפניה, ואסור להפסיק ביניהן ראה רב עווירא ורבינא ראש השנה שם; טוש"ע שם. על כך שאסור להפסיק בין הקולות אף על פי שכתוב שם לד ב: "שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא" – והפסק רב יש בין התקיעות ראה: ר"ן ר"ה (י ב בדפי הרי"ף) בשם ר"ת, שבדיעבד אכן יצא אך לכתחילה אין להפסיק; ר"ן שם בשם ר"ת, רבי אבהו חשש לדעת ר' יהודה בסוכה נג ב ש"תקיעה ותרועה" אחת הן ואסור להפסיק ביניהן; ר"ן שם בשם רמב"ן, הפסק זמן בין הקולות אינו חשוב הפסק ורק הפסק בקול שופר אחר, לשם מצוות שופר חשוב הפסק, **ולכן תוקעים שלוש פעמים תשר"ת** כשכל תשר"ת = ארבע קולות -ראה טור תקצ ד, **שלוש פעמים תש"ת ושלוש פעמים תר"ת, ובסך הכל שלושים קולות** שם ושם.

אף על פי שכדי לצאת מהספק היה די אם נתקע: שלוש פעמים תשר"ת ואחר כך ש"ת [ללא תקיעה לפניה], תש"ת תש"ת ואחר כך ר"ת [ללא תקיעה לפניה], תר"ת תר"ת, שאם ה"תרועה" היא קול גניחה וילדה כאחת הרי יצא בשלוש פעמים תשר"ת, ואם ה"תרועה" היא קול גניחה, תעלה לו התקיעה האחרונה של תשר"ת לפשוטה שלפני התש"ת, וכן בתקיעת תר"ת לא יצטרך לתקוע "תקיעה" ראשונה שלפני ה"תרועה", מכל מקום אין לעשות כך: משום שאדם עלול לטעות ולומר שכשם שאינו צריך לתקוע בפעם הראשונה אלא ש"ת כך גם בפעם השניה והשלישית אינו צריך לתקוע אלא ש"ת ר"ן שם [י ב בדפי הרי"ף] בשם תוס' שם לג ב סוד"ה שיעור. ויש שהסבירו שכיוון שעשה את ה"תקיעה" לשם תקיעה שאחרי ה"תרועה", לא רצו שתעלה לו ל"תקיעה" שלפני ה"תרועה" רא"ש שם פ"ד סי' י, מובא בב"י או"ח תקצ. ויש שהסבירו שהיות ו"מצוות צריכות כוונה" (רבי זירא בראש השנה לג ב), כלומר שבשעת המצווה יכוון למה שהוא עושה (ראה שו"ע או"ח ס ד ובמ"ב שם ס"ק ז), ולפיכך אין הוא יכול להחשיב את התקיעה שבסוף תשר"ת שתעלה לו לשם התקיעה הראשונה שבתש"ת, וגם אין הוא יכול להתנות שהתקיעה תעלה לו או לשם התקיעה האחרונה שבתשר"ת [אם ה"תרועה" שאמרה תורה היא "שברים תרועה"] או לשם התקיעה הראשונה שבתש"ת [אם ה"תרועה" שאמרה תורה הם ה"שברים"], משום שאז אין הוא יוצא ידי חובת התקיעה כלל הרא"ם בביאורו לסמ"ג הלכות שופר, מובא בב"י שם.

בראש השנה תוקעים שתי סדרות של קולות. הסדרה הראשונה של שלושים קולות תוקעים לאחר קריאת התורה קודם לתפילת מוסף ראה שו"ע או"ח תקפד ד. סדרה שנייה תוקעים בשעת חזרת הש"ץ של תפילת מוסף, לאחר הברכות שבתפילה זו: "ברכת מלכויות", "ברכת זכרונות" ו"ברכת שופרות". בתקיעות אילו צריכים התוקע והשומעים לעמוד "תקיעות דמעומד". ובדיעבד אם ישבו יצאו – ראה משנה ברורה תקצב ס"ק ב] ראה משנה ראש השנה לב א ומשנה שם לג ב; טוש"ע תקצב א. על כמה קולות תוקעים בסדרה זו. וראה מועדים וזמנים ח"א סי' ח שמביא בשם הגרי"ז שכל אדם חייב לשמוע בראש השנה את חזרת הש"ץ ולא להחסיר מילה, שרק אז התקיעות הם על סדר הברכות, אבל אם אינו שומע חזרת הש"ץ רק את התקיעות לבד, אין הוא יוצא את מצוות התקיעות על סדר הברכות, וראה שם שמביא שהחזון איש באו"ח סי' קטז חולק עליו ואומר שאין לחוש לזה, ראה שם טעמו.

יש סוברים שעיקר התקיעות הם בתפילת המוסף, ובהם יוצאים ידי חובה את מצוות התורה ראה ראש השנה טז א וב: "אלא למה תוקעין ומריעין כשהם יושבין ותוקעין ומריעין כשהם עומדין" ורמב"ן בדרשה [ע' רמבן] ור"ן [ג ע"א בדפי הרי"ף] וריטב"א; תוס' פסחים קטו א ד"ה מתקיף; טור או"ח תקפה ובב"י שם ופרישה שם ס"ק ו, והתקיעות שתוקעים לפני התפילה הן "כדי לערבב את השטן", כלומר, לבלבל את השטן, שכאשר שומע שבני ישראל מחבבים את מצוות ה', ומהדרים לתקוע בשופר שתי פעמים, נסתמות טענותיו ואינו יכול להשטין נגדם ראש השנה שם ורש"י ד"ה כדי לערבב. וראה תוס' שם ד"ה כדי ביאור נוסף. וראה שו"ת מהר"ם אלשקאר סי' י, שמבאר ש"השטן" הוא היצר הרע, וכששומע היצה"ר את קול השופר הוא נחרד ומתבטל ואז חוזר האדם בתשובה שלימה.

יש שהסבירו שהסיבה שהקדימו את "תקיעות דמיושב" אף שהתקיעות שתוקעים במוסף הן העיקריות, שאילו היו מקדימים אותן שעל סדר הברכות, אולי אחר כך היו מזלזלים ולא תוקעים את התקיעות שאינן אלא כדי לבלבל את השטן. לפיכך הקדימו אותן, שידעו שאף שכבר תקעו סדרה אחת, לא יזלזלו בתקיעות שעל סדר הברכות (ר"ן שם). ויש שהסבירו שתוקעים את התקיעות שמטרתן לבלבל את השטן, קודם לתפילה, כדי שלא ישטין על תפילתם (רמב"ן בדרשה [ע' רמגן]; טור שם). ויש סוברים שעיקר התקיעות הן ה"תקיעות דמיושב", שבהם יוצאים ידי חובה, ומוסיפים לתקוע בתפילת המוסף, כדי שיהיו תקיעות על סדר הברכות, וכדי לבלבל את השטן (רי"ף ראש השנה [י ב ויא א בדפי הרי"ף]; ריטב"א שם טז ב ד"ה כדי לערבב ושם לד א ד"ה וכתב הרי"ף; מאירי שם טז ב ד"ה וכן. וראה מקראי קודש לימים נוראים סי' כא בביאור הדעות החולקות).

את התקיעות על סדר הברכות בתפילת מוסף אין תוקעים אלא בתפילת הציבור רבא בראש השנה לד ב, אבל המתפלל ביחידות אינו מפסיק לתקוע בתפילה עצמה, ואפילו אם יש לו מי שיתקע לו רש"י שם ד"ה אלא בחבר עיר; טוש"ע או"ח תקצב ב. וראה רמב"ם שופר פ"ג הי"ב; שו"ת רדב"ז ח"ב סי' שמז, מובא בשערי תשובה על שו"ע שם ס"ק א. יש סוברים שכיוון שאין היחיד תוקע בשעת התפילה, טוב שיתקע לפניה כל בו סי' סד, מובא בב"י סי' תקצב; רמ"א שם, או משום ש"זריזים מקדימים למצוות", או כדי לבלבל את השטן דרישה שם ס"ק ב; ביאור הגר"א שם ס"ק ט. ואם אין מי שיתקע לו קודם התפילה, יכוון לשומען לאחר שהתפלל משנה ברורה שם ס"ק ז ושער הציון ס"ק ח. ויש סוברים שיחיד - לכתחילה - תוקע לאחר שהתפלל רש"י שם; שער הציון שם.

בתפילת מוסף חייבים לתקוע לאחר כל אחת מהברכות: "מלכויות", "זכרונות" ו"שופרות" ראה משנה ראש השנה לב א. והיה ראוי לתקוע את כל שלושת הסדרים [תשר"ת, תש"ת ותר"ת] לאחר כל ברכה כדי לצאת מידי כל ספק. ויש מן הראשונים והאחרונים הסוברים שאכן כך עושים ערוך ערך ערב מובא בתוס' ראש השנה לג ב ד"ה שיעור ובספר המנהיג והגהות מימוניות שופר פ"ג אות ח ובטור סי' תקצב; של"ה, מובא במשנה ברורה שם ס"ק ד. אמנם יש מן הראשונים שהורו לתקוע: לאחר ברכת מלכויות – תשר"ת, לאחר ברכת זכרונות – תש"ת ולאחר ברכת שופרות תר"ת רי"ף ראש השנה פ"ד י ב ויא א בדפי הרי"ף; רמב"ם שופר פ"ג הי"ב; טוש"ע תקצב א. ואף על פי שמצד הדין היה ראוי שיתקעו לכל אחת מהברכות את כל סוגי ה"תרועה", וכפי שעשו בתקיעות שלפני תפילת מוס, מכל מקום מכיוון שהקהל יצא כבר ידי חובתו בתקיעות שלפני התפילה [כי אז תקעו את כל סוגי התרועה], לא הטריחו את הציבור לשמוע שוב את כל הסוגים על סדר הברכות בתפילת מוסף (רי"ף ורמב"ם שם). ויש שהסבירו מנהג זה לפי הדעות הסוברות שמעיקר הדין יוצאים ידי חובה בכל אחת מסוגי התרועות אלא שתקנו לתקוע את כל הסוגים כדי שלא תראה התורה כשתי תורות, ולזה מספיק מה שתקעו את כל הסוגים בתקיעות שלפני התפילה (רז"ה ור"ן ר"ה שם יא א בדפי הרי"ף).

ויש הסוברים שלדעות אלו בכל אחת מהברכות תוקעים את התקיעות שבאותו סדר שלוש פעמים, כלומר לברכת מלכויות תוקעים שלוש פעמים תשר"ת, לברכת זכרונות תוקעים שלוש פעמים תש"ת ולסדר שופרות שלוש פעמים תר"ת מאירי בחיבור התשובה ע' שמח; לחם משנה שופר פ"ג הי"ב בדעת הרמב"ם שם; שו"ע שם א. יש דעות הסוברות שבכל אחת מהברכות תוקעים תשר"ת תוס' ראש השנה לג ב ד"ה שיעור; רא"ש שם פ"ד סי' י בשם ר"ת; טור בשם ר"ת; דרכי משה או"ח תקצב אות א ורמ"א שם), שמכיוון שלאחר כל ברכה יש ב"שברים – תרועה" גם "שברים" וגם "תרועה", הרי שבודאי שמע כל "תרועה" מהתורה לכל הדעות. ואף על פי שיש הפסק בין השברים לתקיעה שלאחריה, ובין התרועה והתקיעה שבאה לפניה, מכל מקום מכיוון שבתקיעות שלפני התפילה יצא ידי חובה לכל הדעות, די שבתקיעות אלו יתקע באופן זה, שכל ענינו של הפסק בקולות אחרים היא חומרה בלבד (ר"ת שם).

נהגו להשלים ולתקוע עד למאה תקיעות ערוך ערך ערב, מובא בתוס' ראש השנה לג ב ד"ה שיעור; ראה טור תקצב; של"ה מסכת ראש השנה עמוד הדין ד"ה בענין הסדר, מובא במגן אברהם או"ח תקצו ס"ק א, כנגד מאה יללות שיללה אמו של סיסרא כשהמתינה לשובו מהמלחמה ר"ח בסוף ראש השנה בשם הירושלמי; ערוך שם. וראה ט"ז או"ח תקצו ס"ק א, שהסיבה שמוסיפים עוד תקיעות בסוף התפילה היא: שמא חטאו קצת ולא שמעו היטב את התקיעות במהלך התפילה, ויתקנו את זה בתקיעות אלו.

יש שנהגו לתקוע שלושים קולות לפני תפילת מוסף, שלושים בתפילת מוסף, ושלושים לאחר התפילה ומוסיפים עוד עשר קולות ובסך הכל מאה קולות ראה רמ"א תקצו בשם מנהגים, ומשנה ברורה שם ס"ק ב, בשם השל"ה. ויש שנהגו שתוקעים שלושים קולות לפני התפילה, שלושים קולות בתפילת הלחש במוסף, שלושים נוספים בחזרת הש"ץ, ועשר בסיום התפילה ר"ח שם; ערוך בתוס' שם. וראה מגן אברהם או"ח בהקדמה לסי' תקצב בשם כנסת הגדולה, הסובר שלכתחילה אין לתקוע בתפילת לחש. וראה שו"ת אבני נזר או"ח סי' תמה – תמז שדן באריכות בענין תקיעות בתפילת לחש.

יש סוברים שלאחר התפילה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה רב עמרם מובא בתוס' ראש השנה לג ב ד"ה שיעור ובטוש"ע או"ח תקצו, כדי לערבב את השטן טור שם, כלומר, שלא יקטרג עליהם ויאמר שמיד לאחר התפילה הם הולכים ואוכלים ושותים ואינם יראים מאימת הדין ט"ז שם ס"ק א. ויש שהסבירו שהטעם שמריעים הוא: כמו שבעת כיבוש יריחו על ידי יהושע, לאחר כל התקיעות בשופרות על ידי הכהנים בכל שבעת ימי הקפת העיר נצטווה יהושע: "והיה במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה" [יהושע ו ה], וכמו שם שעל ידי התרועה הגדולה נתקבלה תפילתם והחומה נפלה, כך בסוף כל התקיעות והתפילות מריעים תרועה גדולה לאות שנתקבלו התפילות וזכרון השופרות לפני המקום ברוך הוא -רי"פ פערלא, מובא במקראי קודש שם. ויש שאינם נוהגים כך, אלא בתקיעה האחרונה בסיומם של המאה קולות, מאריך בה התוקע יותר משאר תקיעות מהרי"ל [מנהגים] הלכות שופר בשם מהר"י סג"ל, מובא במשנה ברורה שם ס"ק א, שתקיעה בקול ארוך היא סימן לסילוק שכינה מהרי"ל שם. וראה מקראי קודש על ימים נוראים סי' יט.

יש מהראשונים שסוברים שאין הבדל בין "תקיעה" ל"שברים" בשנוי הקול וניגונו, אלא ההבדל הוא רק באריכות הקול, שקול ה"תקיעה" ארוך יותר מקול ה"שבר" ראה סידור רב סעדיה גאון [ע' ריז]; ריטב"א ראש השנה לג ב. וראה מועדים וזמנים ח"א סי' ה שהוכיח כן בדעת הרבה מן הראשונים. ויש ראשונים הסוברים שאין ה"שבר" קול פשוט כמו ה"תקיעה", אלא קול שבור רמב"ן בדרשה [ע' רמ רמא]. וראה שם ההוכחות לדבריו. ומנהגים שונים יש בקול השברים: יש העושים את השברים טו – או – טו. ויש העושים קולות פשוטים וקצרים מועדים וזמנים ח"א סי' ה ס"ק ה.

התקיעות מעכבות זו את זו, כלומר שאם יודע לעשות רק "תקיעה" ואינו יודע לעשות "תרועה" או שיודע לעשות "תרועה" ואינו יודע לעשות "תקיעה", לא יתקע כלל, שכן "תקיעה" "תרועה" "תקיעה" נחשבים מצווה אחת, ולפיכך אם אינו יודע לעשות אחד מחלקי המצוה לא יתקע כלל ראש השנה לד ב; רא"ש שם פ"ד סי' יד; ר"ן שם [יא ב בדפי הרי"ף]; טוש"ע או"ח תקצג ב. אף על פי שהתקיעות מעכבות זו את זו, כלומר שאם יודע לעשות רק "תקיעה" ואינו יודע לעשות "שברים" או "תרועה", או שיודע לעשות "שברים" או "תרועה" ואינו יודע לעשות "תקיעה", לא יתקע כלל, מכל מקום אם יכול לעשות סדר אחד ולא את האחרים כגון, שיכול לעשות תש"ת ואינו יכול לעשות תשר"ת ותר"ת [וכן אם יודע לעשות תשר"ת שאז הוא יודע לעשות את כל הקולות אך הוא חלש ואינו יכול לעשות את כולם, או שלוקחים ממנו את השופר לאחר סדר אחד, או שיודע שצריך לתקוע סדר נוסף אבל אינו יודע מהו ראה - מגן אברהם שם ס"ק ב], יתקע את הסדר שיכול, משום שכל מה שתוקעים את כל הסדרים הוא מספק מהי ה"תרועה", ואפשר שהסדר שיתקע הוא הסדר הנכון ר"ן שם; ראה רא"ש שם. ומכל מקום לא יברך את הברכה

בעומק הענין

הרה"ג ישראל וינברג

אם קול פנימי שמע, לא יצא

ר"ה (כ"ז:) נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא. ופירשו תוס', שהקול יוצא באויר שבין חיצון לפנימי והיינו ב' או ג' שופרות. [ובריטב"א כתב שהחיצון ארוך מהפנימי, והקול יוצא אף דרכו אחר הפנימי, והוי"ל בו"ג שופרות].

והנה הרא"ש כתב: פירוש אף קול חיצון שאי אפשר לשמוע חיצון בלא פנימי, ומיפסל משום בו"ג שופרות, עכ"ד. אין מסתבר כלל לפרש כוונתו שהשומע שני קולות מב' שופרות כאחד, מיפסל משום בו"ג שופרות. אלא ברור שכוונתו כתוס' **דקול החיצון** הוא ניהו דמיפסל משום בוג"ש.

וצ"ב לפי"ז אמאי אין יוצא משום קול הפנימי מיהא. וצל"פ דתרי קלי לא משתמעי. [ואע"ג דבקול שופר דחביב לא אמרינן כן, כמבואר בגמ'. שאני תרי קלי מחד גברא. וכבר נחלקו בזה הראשונים ואכמל"ב].

ומעתה צ"ב מה הוצרך הרא"ש לומר דמיפסל משום בוג"ש, תיפו"ל משום דלא משתמעי.

והנה רש"י פירש טעם הפסול בקול חיצון, משום ש'מחיצת פנימי מפסקת התקיעה'. וצ"ב כוונתו. [ועיין בריטב"א שהביא פירוש שהקול משתנה מחמת השופר הפנימי, ומחמת זה פסול קול החיצון. ולפי"ז יל"פ אף כוונת רש"י כן, דמחיצת הפנימי 'מפסקת' כלומר מעכבת קול התקיעה. אבל דוחק הוא].

ועיין עוד בריטב"א שהביא פירוש ש'הפנימי חוצץ בינתיים'. ובדרשת הראב"ד ש'בטל חללו של שופר'. וכ"כ הכלבו בשם ירושלמי. כלומר שהפנימי חוצץ בין החלל לבין מחיצות השופר. אבל לשון רש"י 'מפסקת **התקיעה**' צ"ב.

והנה הראב"ד כתב '**שאין בפנימי כדי תקיעה**, וכבר בטל חללו של שופר'. וצ"ב מהו 'כדי תקיעה' שאין בפנימי, איזה שיעור יש לתקיעה? אכן פשוט שכוונתו שכיוון **שבנפיחה אחת** תוקע בפנימי ובחיצון, אין בכל חד מיניהו אלא 'מקצת תקיעה'.

וצ"ב לפי"ז מה הוצרך להוסיף דבטל חללו של שופר, ואמאי לא פסל מחמת טעם זה לחוד, שאין בתקיעת החיצון כדי תקיעה.

ומוכרח דס"ל דאפשר לצרף תקיעה אחת שלימה מב' השופרות כאחד, ואין התקיעה נפסלת במה שנחלקת מקצתה משופר זה ומקצת מאחר. ולכן הוצרך להוסיף שחיצון כשופר פסול הוא משום שבטל חללו, ואי אפשר לצרף המקצת שבא מן החיצון להשלים התקיעה.

ונראה דרש"י חולק בזה וס"ל דמה שהתקיעה נחלקת, לשופר זה ולאחר, זה בעצמו פוסלה, שאא"פ לצרף תקיעה אחת מב' השופרות יחד. והן הן דברי רש"י ד'מחיצת הפנימי מפסקת התקיעה' היינו שמחלקתה לשני 'מקצת תקיעה'.

לפי"ז י"ל דהרא"ש ס"ל כהראב"ד, דיש לצרף התקיעה מב' השופרות להיות תקיעה שלימה. ולא שייך בזה תרי קלי לא משתמעי דהרי ודאי תרי קלי נשמעים כשהם מעורבים יחד, אלא דלא משתמעי כל אחד **בפני עצמו**. אבל אם אנו באים לצרפם, לית לן במה שהם מעורבים. לכן הוצרך הרא"ש לומר דהמקצת שבחיצון, פסול משום ב' וג"ש, ואי אפשר לצרפו.

הנושאים הבאים

ראש השנה – קולות השופר

סוכות – דיני הסכך

מכון ירושלים
יומא טבא לרבנן
הופיע
שלחן ערוך השלם
מהדורת פריעדמאן
יורה דעה ה
סימנים קיב – קנח
להשיג בחנויות הספרים

מוסד הרב קוק
ספרים חדשים
תורת הבית לרשב"א
כרך א'
חידושי הרשב"א
על כל מסכת כתובות